

Ion Ungureanu, Ștefan Costea, *Introducere în sociologia contemporană (Teorii ale acțiunii și raționalității sociale)*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985

Reflecția sociologică asupra eternei probleme hobbesiene a ordinii sociale este actuală, într-o perspectivă de largă deschidere teoretică și ideologică, cu implicații de substanță în dialogul de idei contemporane, prin apariția sintezei *Introducere în sociologia contemporană* de I. Ungureanu și Șt. Costea. Proiectul o lucrare de factură introductivă în gîndirea sociologică contemporană autorii au fost neîndoielnic confrunțați cu o dificultate majoră de selecție a tematicii, personalităților reprezentative, școlilor și curentelor sociologice în condițiile multiplicității orientărilor și rezultatelor înregistrate pe plan internațional. Soluția adoptată, concretizată în opțiunea pentru criteriul tematic al raționalității sociale, este ingenioasă, întrucît le-a permis autorilor o excelentă centrare a analizei pe o problemă de cea mai mare însemnătate teoretică și practic-politică, cu implicații profunde pentru reconstrucție conceptuală în cîmpul cercetării sociologice. Autentic „arbitru teoretic” al controverselor sociologice problematica raționalității sociologice, ca expresie a raționalității acțiunii sociale, departe a de fi o modalitate facilă de discriminare tematică și metodologică a teoriilor sociologice, s-a dovedit relevantă teoretic și fecundă din punct de vedere al descifrării finalității ideologice a gîndirii sociologice de peste hotare.

Intențiile autorilor, dezvăluite în capitolul introductiv, au fost acelea de a proiecta o dublă „reprezentare” a sociologiei burghize din unghiul raționalității sociale: „în sensul unei re-prezentări de pe pozițiile teoretice și metodologice ale concepției noastre despre lume și viață și ceea ce constituie azi problemele și soluțiile teoretice ale societății capitaliste în sociologia occidentală și în sensul unei autoprezentări a acestei sociologii prin cîteva tipuri de personalități și concepții sociologice pe care le-am considerat cele mai importante tematic și problematic pentru semnificațiile lor teoretico-metodologice și politico-ideologice. Sinteza rezultată constituie o contribuție referențială, cu certe calități de originalitate și, nu mai puțin, informaționale; ea oferă cititorului de specialitate ca și publicului neavizat informații, concepte, teze, evaluări rigurose întemate în sprijinul unor aprecieri nuanțate și mai adîncite asupra unor probleme, tendințe și sensuri multidirecționale ale evoluției societăților moderne, ale construcției sociologice în particular.

Lucrarea răspunde unor nevoi resimțite în practica cercetării sociale și într-un plan mai larg în acțiunea de valorificare a tradițiilor științifice din domeniul științelor sociale, a moștenirii sociologice românești, circumscrise în aria problematică a contactelor și influențelor între culturi.

Așfel, prin „re-lectură” clasicilor și mai ales prin raportarea critică permanentă a teoriilor sociale burghize la concepția marxistă, lucrarea de față aduce evidență empirică validă în sprijinul unor aprecieri mai nuanțate privind interacțiunea și influența reciprocă între disciplinele sociale aparținînd contextelor socioculturale diferite; contribuind la discreditarea unor modele și evaluări mecaniciste asupra relațiilor imitative în cultură și știință de la un „centru” situat în țările occidentale dezvoltate spre o „periferie” culturală situată în țările mai puțin dezvoltate. Argumentele prezentate de autori sînt un răspuns fundamental la sarcinile formulate în documentele programatice ale Congresului al XIII-lea al P.C.R. referitor la necesitatea studierii adîncite a filozofiei marxiste și a altor lucrări teoretice contemporane.

Urînd filtrul analitic explicit al raționalității sociale, lucrarea este structurată în trei părți, însumînd 10 capitole și 47 paragrafe, în total 300 pagini.

Partea I este consacrată „integrării” principalelor paradigme ale cercetării sociologice din perioada constituirii sociologiei ca modalitate de analiză științifică (T. B. Bottomore și R. Nisbet) concretizată „în orientarea cercetării sociologice spre investigarea structurilor sociale și instituționale ale sistemului capitalist cu scopul de a diagnostica acest tip de societate și de a construi o „profeție” a destinului ei istoric”. Personalitățile reprezentative care au efectuat asemenea diagnoze structurale specifice și „profeții” istorice corespunzătoare, sînt, în optica autorilor, Marx, Durkheim, Weber și Pareto (p. 25). T. Parsons încheie acest ciclu dominant al sociologiei burghize occidentale prin „sinteza sociologică sistemică structural-funcționalistă”.

Partea a II-a, intitulată sugestiv „Ordine și contestare în sistemul social capitalist” se referă la teoriile sociologice sistematice, prezentate în raport cu o „școală” imaginară a implicațiilor lor ideologice, plecînd de la teoriile legate direct de o ideologie sistemică a ordinii, trecînd apoi la cele pentru care ordinea socială capitalistă este presupusă ca un context istoric și mai puțin ca un datum sociologic și în final noile teorii ale raționalității sociale unde ordinea capitalistă apare ca o bază a instituirii unor noi forme de raționalitate ce nu contravin structurii economico-sociale capitaliste. Principalele modele sistematice analizate sînt: modelul echilibrului

sistemic elaborat de G. S. Homans, sistemul morfogenetic al lui W. Buckley, concepția sistemică macrosociologică a lui A. Etzioni, noua logică a sociologiei lui P. Naville, sistemul logicii și raționalității sociale la R. Boudon; noile teorii ale raționalității sociale formulate de E. Dahlström, J. Elster, logica consensului aparținând lui M. Crozier; concepțiile sociologice elitiste elaborate de E. Shils, D. Bell, K. Mannheim, H. D. Lasswell, A. Kaplan, P. Grémion; sociologia radicală și contestarea sistemului social capitalist cu personalitatea reprezentativă a lui C. W. Mills.

Partea a III-a se referă la metamorfozarea radicalismului în noi paradigme sociologice de factură antipozitivistă și neconservatoare, constituind așa-numitele reconstrucții interpretative, subiective în câmpul de manifestări al sociologiei occidentale. Cele mai relevante rezultate se înscriu în perimetrul sociologiei fenomenologice având ca protagoniști pe Al. Schutz, P. Berger, Th. Luckman, E. Goffman, etnometodologiei cu personalități ca H. Garzinkel, A. Ciocourel și în final, al curentului interacționismului sociologic, prezentat în evoluția sa istorică, începând cu Școala de la Chicago de la finele secolului trecut și până la cele mai moderne construcții ale interacționalismului simbolic, ilustrate de nume prestigioase: C. H. Cooley, G. H. Mead, W. I. Thomas, R. E. Park, și mai recent H. Blumer și suita de sociologi experimentali ai comportamentului colectiv (C. Mc. Phail, C. Rexroat, D. Miller, M. Melvin, R. O'Toole, R. T. Vohlstein).

Tabloul tematic al lucrării, foarte sumar schițat aici, reflectă un laborios efort al autorilor de a selecta cele mai semnificative personalități și concepții sociologice care au oferit răspunsuri contributive la investigarea procesului de *raționalizare* în societatea capitalistă. Nu mai puțin interesantă și fecundă este modalitatea de tratare, care de regulă cuprinde următoarele patru secvențe analitice: 1. „descompunerea” analitică a teoriilor în concepte, relații conceptuale, tipologii și practici metodologice; 2. analiza relevanței teoriei sociologice față de societatea analizată; 3. investigarea „intereselor de cunoaștere” (J. Habermas) subiacente concepțiilor respective și atitudinile polemice deschise sau implicite cu sociologia lui K. Marx; 4. analiza finalităților ideologice specifice fiecărei teorii, cu alte cuvinte, atitudinea sociologilor față de raționalitatea socială specifică capitalismului ca sistem social, „atitudine direct responsabilă pentru proiectele lumii contemporane” (p. 28).

Procedând în acest chip autorii sintezei au reușit pe deplin să teoretizeze în cel mai autentic sens asupra perspectivelor ordinii și schimbării sociale în societatea capitalistă contemporană și asupra rolului social al teoriei sociologice în legitimarea, contestarea și raționalizarea acțiunii sociale. Deși autorii nu și-au propus, decât cu puține excepții, o tratare sociologică integrală a unui curent sau concepții sociologice (p. 22) imaginea rezultată din analiză este articulată în ceea ce privește dimensiunile esențiale ale produselor sociologice, nelipsind trăsăturile cu adevărat relevante ale sistemului teoretic sau concepții avute în vedere.

Un merit incontestabil al lucrării constă în aportul informațional adus îndeosebi asupra unor autori și curente mai puțin cunoscute la noi, cum sînt noile teorii ale raționalității sociale, curentele interpretative subiective mai recente, și îndeosebi fenomenologia lumii aparențelor, etnometodologia, interacționalismul simbolic, sociologia experimentală a comportamentului colectiv, ș.a.

Concomitent cu câștigul informațional cititorul lucrării de față este permanent încetat la reflecție prin modul interesant în care se operează raportarea concepțiilor sociologice, a clasiciilor și celorlalți autori la punctul de vedere al materialismului istoric, la lucrările de referință ale lui Marx și Engels. Astfel „polemica” Weber-Marx, confruntările între T. B. Bottomore — K. Marx, între marxism — sociologia radicală între marxism și fenomenologie oferă tipare exemplare de critică teoretică și dialog al culturilor, în care accentul cade simultan pe perspectiva „intrinsecă” unei teorii sociologice care ține de „logica” acesteia cît și a dimensiunii sale „extrinsecă” vizînd semnificația sociologică, politică, morală, general umană a elaboratelor sociologice. În felul acesta autorii au reușit să evite capcanele dogmatismului deformat, sociologizant în evaluările făcute, să preîntîmpine distorsiunile de interpretare cauzate de optici defectuoase de raportare a teoriei marxiste la alte orientări sociologice cum ar fi folosirea unor criterii „exteroare” pentru aprecierea consistenței logice a unei teorii și invers, apul la determinante ale construcției conceptuale a unei concepții pentru a o caracteriza din unghiul finalității sale ideologice (p. 11).

Concluziile și aprecierile făcute în lucrare sînt nuanțate, permițînd cititorului să-și facă o imagine adecvată cu privire la conținutul logic și finalitatea ideologică a sociologismului, orientări comprehensiv-explicative weberiene, teoriei acțiunii parietene și parsonsiene. Apropierile și diferențierile între concepțiile clasiciilor sociologiei din prima parte a sintezei de față, surprinse de autori, cu un dezvoltat simț al problemelor teoretice, conduc cititorul spre evaluări surprinzătoare, cu nivel ridicat de relevanță științifică și ideologică cum sînt (p. 26 și urm.): preocuparea comună a clasiciilor sociologiei de problema *statutului științific* al faptului social și sociologiei ca disciplină socială, pentru a cărei rezolvare Durkheim a formulat soluția pozitivă și sociologiei ca disciplină socială, metodelor sociologice „Weber a propus practica metodologică vizată concretizată în „regulile metodei sociologice”, iar Pareto ipoteza nonlogicității acțiunilor sociale; prezența în cele trei sisteme a problematicii structurii teoretice specifice sociologiei ca știință și îndeosebi dimen-

siunea *subiectiv-semnificantă* a socialului; caracterizarea sociologică de ansamblu, structurală și istorică a societății capitaliste moderne, pentru care s-au întocmit „profeții-istorice” menite să legitimizeze atitudini, comportamente, ale forțelor sociale.

Aprecieri inedite, cu largă deschidere teoretică și ideologică sînt cuprinse în analizele cuplurilor de concepte: clasă socială — status, elite — mase, elite — clase sociale, elita puterii — noua clasă de mijloc etc.

Observăm însă că privite într-o altă perspectivă, să zicem cea a paradigmelor metodologice, unele din concluziile și aprecierile făcute de Șt. Costea și I. Ungureanu nu sînt singurele posibile. Avem în vedere faptul că în analiza, evaluarea și argumentarea diferitelor poziții și concepții teoretice, politice sau ideologice este posibilă, și se stabilește adeseori în practică, utilizarea unora și a celorlalte paradigme metodologice pentru a susține puncte de vedere cu fundamente teoretice diferite, uneori chiar opuse. În acest cadru o serie de argumente și aprecieri făcute în volumul de față, cum sînt acelea asupra modului în care Parsons l-a receptat pe Marx prin prismă weberiană, pareliană etc., sau aserțiunile cu privire la sociologia marxistă a claselor și pozițiile elitiste (Marx-Bottomore) ar fi primit alte determinanțe și semnificații dacă autorii ar fi avut în vedere și posibilitatea folosirii de către Parsons, Bottomore, etc. a paradigmei marxiste doar ca schemă mentală, fără a adera la determinismul materialist istoric. Este o practică metodologică utilizată, așa cum preciza prof. H. H. Stahl, și de R. Aron în scrierile sale, cînd a apelat la schema marxistă a claselor, luptei de clasă etc. fără să îmbrățișeze însă teoria materialului istoric.

Lectura incitantă a acestei lucrări are darul să provoace „imaginația sociologică”, să dezvolte spiritul critic și vocea sintetică a cititorului.

Maria Larionescu

Ioniță Olteanu, *În căutarea viitorului*, București, Edit. politică, 1984

Complexitatea și acuitatea unor probleme ale vieții politice și economice internaționale au stimulat în ultimii ani, cum era și firesc, un număr important de studii și cercetări asupra viitorului. Confrontată cu pericolul unui război nuclear, cu menținerea și adîncirea unor decalaje între state, cu revirimentul unor manifestări de forță, omenirea are nu numai dreptul, dar și îndatorirea să caute direcții de acțiune pentru remedierea înecităților internaționale, a unor stări tensionale, elaborînd căile și direcțiile de acțiune cele mai bune, de natură să garanteze prosperitatea tuturor popoarelor într-o lume a păcii. Cercetător de prestigiu și talentat publicist, dr. Ioniță Olteanu are meritul de a prezenta în recenta sa lucrare „*În căutarea viitorului*”, un grupaj de opinii și puncte de vedere ale unor autori cunoscuți din țară și străinătate, cu care a avut interesante schimburi de vederi. De fapt, Ioniță Olteanu prezintă în noua sa carte, sub forma unui dialog viu, stimulative, dintre el și interlocutorii săi, o multitudine de probleme ce privesc viitorul omenirii, abordate din unghiurile cele mai diverse. Dialogînd cu partenerii săi, de variate orientări, Ioniță Olteanu reușește nu numai să înfățișeze puncte de vedere originale, realiste, în legătură cu fenomenele mondiale, dar și să releve cititorului idei noi, optici dintre cele mai diverse, care se înscriu în cadrul marii acțiuni de căutare a unor direcții novatoare, spre a conferi dezvoltării o autentică, dimensiune, a remedia decalajelor, a elimina discrepanțele din sistemul internațional și a edifica o lume a păcii. Întreaga lucrare se constituie de fapt într-o adevărată pledoarie pentru un dialog rodnic între omenii de știință, fiind relevantă nu odată părerea că soluționarea problemelor stringente cu care umanitatea este confruntată astăzi, în actualul moment al evoluției sale, implică mai mult ca oricînd o continuă căutare, un schimb de idei și de păreri rodnice, la care să participe specialiști de cele mai diferite formații și apartenențe, cu condiția ca să pună mai presus de orice interesele păcii și dezvoltării. Cercetător asiduă asupra viitorului, Ioniță Olteanu militează în lucrarea sa pentru o viziune novatoare asupra transformării societății, pentru un rol tot mai activ al cercetării în elaborarea unor proiecte durabile, care să țină seama de imperioasa necesitate de a rezolva prin consens o serie de probleme structurale care preocupă epoca noastră. O asemenea abordare nu are nimic comun cu „fantezia” și nici cu încercările de a defini viitorul prin prisma exclusivă a unor interese limitate ale unor grupuri de țări. Definindu-și concepția cu claritate, autorul lucrării relevă în mod convingător că „Sînt tot mai numeroși cei ce observă că prea adesea, studiile asupra viitorului reprezintă fie simple extrapolări ale prezentului, fie expresii, prea abstracte sau chiar utopii. În aceste împrejurări este sesizată, pe bună dreptate, necesitatea abordării în termeni noi a dihotomiei conținutului-discontinuitate, ca și a reconstituirii căilor, mijloacelor și mai ales a conceptelor de bază implicate în aceste studii” (p. 100).

Folosind o schemă logică, volumul de convorbiri cuprinde trei mari părți. În prima parte „*În ce lume trăim?*”, sînt grupate opinii relevante în legătură cu dificultățile actualului

moment istoric, dificultăți care trebuie depășite. În cea de a doua, intitulată sugestiv, „*Ceva trebuie schimbat!*”, se aduc argumente în sprijinul unor abordări novatoare, iar în partea a treia „*Ce lume construim?*”, sint inserate opinii ce demonstrează necesitatea depășirii unor vechi tipare, a edificării unei noi ordini economice și politice internaționale, a unei epoci a păcii, de care să beneficieze în mod constructiv toate popoarele. Un merit al lucrării îl constituie, neindoielnic, includerea opinilor unor cunoscuți oameni de știință precum Aurelio Peccei, Samir Amin, Johan Galtung, Eleonora Masini, François Perroux, Mahdi Elmandjra și alții, ale căror lucrări sint bine cunoscute publicului cititor din România. La acestea se adugă punctele de vedere exprimate de valoroși oameni de știință români (Costin Murgescu, Tudorel Postolache, Mihail Florescu) care aduc în dialogul de idei contribuții originale, pledind pentru necesitatea transformării sistemului mondial de pe pozițiile românești, care s-au bucurat și se bucură de o largă audiență și un bine meritat prestigiu pe arena mondială.

Aspectelor alarmante legate de cursa înarmărilor li se adaugă acuitatea problemelor economice mondiale, un pericol dintre cele mai evidente prezentându-l încercările de a transfera anumite fenomene de criză pe seama lumii în curs de dezvoltare, de a argumenta că „ieșirea” economiei capitaliste din actuala criză ciclică ar atrage în mod automat „redresarea” întregii economii mondiale. Criticând în mod argumentat asemenea teorii, ca și refuzul unor țări capitaliste dezvoltate de a accepta ideea negocierilor globale, Costin Murgescu arată convingător că „Substratul surzeniei rezidă în speranța marilor puteri capitaliste că vor putea folosi greutatea țărilor în curs de dezvoltare spre a-și consolida pozițiile de forță în economia mondială, a acapara noi zone de influență și a menține nestirbite mecanismele de piață în relațiile economice dintre state. Nu este vorba de un proces de intenție sau de o simplă lozincă, ci de concluzia logică la care nu pot să nu ajungă toți cei care urmăresc cu atenție și obiectivitate modul în care evoluează relațiile dintre țările bogate și cele sărace ale lumii” (p. 67).

dimensiuni și perspective, tocmai acum, cînd ea intră în era maturității sale depline... „Dacă la începuturi economia politică, a fost conținută în filozofia socială generală, dacă într-o etapă ulterioară sistemul ei categorial a constituit coloana vertebrală a ansamblului științelor sociale, în actualele tendințe putem descifra orientarea către integrarea sa în ceea ce este denumit „știința conducerii sociale”, în care, ca și alte ramuri ale științei, ea va avea un rol specific de îndeplinit” (p. 205). Necesitatea unor schimbări este direct condiționată de transformări sociale profunde, de programe de emancipare a maselor, de ridicarea nivelului lor de cultură pentru a le face să militeze activ pentru propria dezvoltare, pentru depășirea stărilor sociale nedrepte. Pe drept cuvînt, rectorul Universității Naționale Unite din Tokio, Soedjâtmoeko, apreciază că „Problema violării drepturilor umane constituie numai fața vizibilă a sărăciei, injustiției și violenței, ale căror fundamente sînt de natură structurală. De aceea, atît la nivel național, cit și internațional, există o nevoie presantă pentru o teorie democratică a dezvoltării, care să permită umanității și diferitelor țări să atace aceste probleme ce devin tot mai ample. Combaterea sărăciei presupune înlăturarea structurilor sociale tradiționale ce mențin pe cei săraci într-o permanentă îndatorare și dependență” (p. 237).

Ultima parte a lucrării inserează un set de opinii constructive și bine argumentate în favoarea unei lumi noi, care trebuie să depășească actualele imperfecțiuni, să asigure o dezvoltare armonioasă a popoarelor în contextul promovării unor noi raporturi politice, în măsură să permită abolirea definitivă a perimaterelor forme ale politicii de dominație. Deosebit de valoroasă ni se pare ideea enunțată de Ibrahim Helmi Abdel-Rahman, mulți ani director al O.N.U.D.I., care respinge varianta depășirii națiunilor și a statelor naționale în perspectiva istorică, considerînd, dimpotrivă, că „Statele-națiuni, îndeosebi în lumea, a treia, acum și în viitor, vor trebui să se preocupe de o varietate de funcții și probleme, ca o parte integrală a responsabilităților lor și ca elemente esențiale în făurirea unei ordini globale viitoare” (p. 330). Ideea unui accent sporit al factorului politic în cercetările și modelele asupra viitorului apare în mod direct în discuția autorului cu Josef Bogner, director al Institutului de economie mondială la Academia de științe din Budapesta. Acesta ridică pe drept cuvînt problema că în cadrul unor programe mondiale, politologii au fost prea puțin invitați. În mod pertinent, omul de știință maghiar face constatarea: „că aceștia din urmă nu au fost invitați să coopereze la elaborarea diferitelor programe mondiale este de neînțeles pentru mine, deoarece edificarea unei ordini economice internaționale, ce intenționează să rezolve problemele țărilor în curs de dezvoltare, este o problemă a securității politice, dar și una economică” (p. 316).

Deși culegerea de dialoguri pe care Ioniță Olteanu o oferă publicului cititor nu are pretenția de a epuiza totalitatea problemelor cu care omenirea este confruntată într-un moment de mare răscurce, ea are meritul neluând în calcul de a selecta un număr mare de priorități, convingînd pe cititor că a devenit imperios necesar ca anumite structuri și mecanisme să fie reorganizate iar cercetarea științifică să capete o pondere sporită în detectarea unor căi și modalități de acțiune care să permită umanității depășirea unor situații negative, să elaboreze cu încredere strategii de viitor. Înfrățind numeroasele alternative ce se ridică în prezent în fața umanității și cerința de a alege dintre ele pe cea mai corectă, de care depinde pacea și progresul, Ioniță Olteanu își încheie lucrarea cu aprecierea — la care nu putem decît să subscriem — că „Omenirea este pe cale de a-și schimba modalitățile de abordare și înțelegere a realității, ca și instrumentele de acțiune, de schimbare. În această dialectică se află cele două fețe ale lui Ianus, și pierzania și salvarea umanității. mijloacele există și pentru o alternativă și pentru cealaltă. Ele sînt la îndemîna noastră. Întrebarea este ce vom face: vom situa viitorul înaintea noastră sau după noi?” (p. 362).

În lumina documentelor de însemnătate istorică ale celui de al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român, a tezelor novatoare promovate de partid, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la dinamica fenomenelor internaționale, noua apariție editorială *În căutarea viitorului* se înfățișează ca o lucrare meritorie, ce prezintă un interes neluând în calcul pentru orice cercetător interesat nu numai în probleme economice, dar și în celelalte domenii ale științelor sociale. Ea reprezintă o pledoarie temeinic fundamentată pentru înnoiri și prezența unor oameni de știință dintre cei mai diverși la acest dialog li conferă forța autenticității. Lucrarea, ce se citește cu plăcere și cu deosebit interes, este un argument în plus în favoarea tezei promovate constant de gîndirea politică românească, aceea că schimbarea lumii depinde de acțiunile oamenilor, de voința popoarelor — în prezent cea mai puternică și eficientă forță a epocii contemporane.

Victor Duculescu

Viorel Cornescu, Rolul și importanța controlului în conducerea întreprinderii, București, Edit. politică, 1984

Realizarea obiectivelor dezvoltării economice-sociale implică, ca o direcție principală de acțiune, perfecționarea organizării și conducerii societății, creșterea rolului conducerii în asigurarea coeziunii sociale. Armonizînd activitatea diferitelor subsisteme sociale, conducere-

area are un rol central în optimizarea funcționării sistemului social. Perfecționarea instituțiilor și mecanismelor conducerii este, în același timp, o componentă esențială a procesului de perfecționare a relațiilor sociale socialiste, a întregii vieți sociale. În aceste condiții, știința organizării și conducerii dobândește o importanță remarcabilă, ei revenindu-i sarcina de a oferi bazele teoretice și metodologice ale conducerii științifice a societății. În efortul pe care știința organizării și conducerii îl depune pentru a-și îndeplini rolul teoretic și politic ce îi revine, se înscrie și lucrarea lui Viorel Cornescu *Rolul și importanța controlului în conducerea întreprinderii*. Lucrarea continuă seria preocupărilor și publicațiilor anterioare ale autorului destinate analizei organizării și conducerii întreprinderii, a rolului factorilor socio-umani și organizaționali în realizarea obiectivelor de producție. De această dată, Viorel Cornescu întreprinde o analiză complexă a uneia dintre componentele principale ale sistemului conducerii unităților economice — controlul.

Demersul urmat este predominant interdisciplinar, îmbinându-se într-o abordare originală, cu înalte valențe euristice, perspectivele economiei politice, sociologiei, psihologiei sociale, teoriei organizațiilor, politologiei, științelor juridice, ciberneticii. Interdisciplinaritatea nu este doar pretinsă sau întâmplătoare, cum apare în alte lucrări de teoria conducerii, ci este integrată analizei întreprinse și participată cu consecvență, ca principiu metodologic fundamental. Practicarea acestui demers permite autorului să întreprindă un studiu multidimensional al controlului (singurul adecvat din punct de vedere teoretic și metodologic), reunind într-o perspectivă unitară dimensiunile normativ-politice cu cele tehnice, economice și socio-umane.

Concepiind controlul ca un subsistem al conducerii științifice, autorul prezintă locul și rolul controlului în organizarea și conducerea întreprinderii, obiectivele și funcțiile controlului, structura subsistemului de control, exigențele activității de control, tipurile controlului, organizarea activității de control în întreprinderile socialiste. Aria de cuprindere a cercetării este limitată în mod deliberat la nivelul întreprinderii întrucât, după cum argumentează autorul, în condițiile autoconducerii muncitorești și autogestunii, sistemul de control al întreprinderii este conceput să aibă rolul principal în urmărirea și evaluarea rezultatelor obținute în realizarea sarcinilor de producție.

Fiind un subsistem al sistemului de conducere, controlul trebuie să se afle în strinsă corelație cu celelalte componente ale sistemului. El intervine în toate etapele conducerii furnizând informațiile necesare remedierii unor deficiențe, adaptării sau reorientării unor decizii și stabilirii direcțiilor viitoare de acțiune. Astfel înțeles și practicat, controlul îmbină dimensiunea constatarea cu cea prospectivă, având o utilitate socială incontestabilă. El permite menținerea stării de echilibru în cadrul societății, asigură respectarea proporționalității în economie și utilizarea judicioasă a resurselor, evaluează modul în care au fost realizate obiectivele dezvoltării economice și sociale. În cadrul întreprinderii, controlul are un rol reglator și de legătură între componentele sistemului de producție, permițând măsurarea performanțelor sistemului în raport cu obiectivele predefinite.

Complexitatea rolului controlului în cadrul societății și interdependența acestuia cu celelalte componente ale conducerii este permanentă avută în vedere atunci când se face analiza în sine a sistemului de control. În concordanță cu premisele teoretice enunțate, controlul este prezentat în totalitatea funcțiilor sale: funcția de evaluare a rezultatelor, funcția preventivă, funcția reglabilă, funcția informativă, funcția educativ-stimulativă. Analizând dinamica sistemului de conducere din țara noastră și utilizând comparații cu sistemele de conducere din alte țări, Viorel Cornescu pune în evidență caracteristicile principale și cerințele specifice ale sistemului de control în condițiile noului mecanism economico-financiar, ale autoconducerii muncitorești și autogestunii (caracterul obiectiv, politic, profund democratic, atotcuprinzător, preventiv, corectiv, permanent).

Pe baza analizei dinamicii sistemului de conducere, autorul delimitează procesul fundamental al transformării sistemului de conducere din țara noastră — trecerea de la control la autocontrol. Determinat în mod obiectiv de ansamblul schimbărilor care au avut loc în mecanismele de organizare și conducere a economiei, sistemul de autocontrol se bazează pe lărgirea cadrului democratic al exercitării controlului, pe participarea nemijlocită a personalului muncitor la conducerea întreprinderii. Acest sistem îmbină autocontrolul colectiv, realizat prin intermediul organelor participative de conducere și control, cu autocontrolul individual, realizat de fiecare lucrător asupra propriei sale activități. Autocontrolul asigură o implicare plenară a personalului muncitor în toate fazele procesului de producție și pretinde o exercitare conștientă și responsabilă a rolului de proprietar și beneficiar. Prin abordarea acestor aspecte, lucrarea prezintă interes și din perspectiva dezbaterii unei probleme prioritare a societăților contemporane — participarea populației la dezvoltarea economică și socială.

Perfecționarea sistemului de control din întreprinderile socialiste a condus la instituirea mai multor forme pe care autorul le clasifică în două mari tipuri: controlul participativ și controlul ierarhic-specializat. Controlul participativ este exercitat de către organele autoconducerii muncitorești și de către organele controlului muncitoresc și se bazează pe atragerea unui număr tot mai mare de oameni ai muncii la exercitarea activității de control. Controlul parti-

cipativ și controlul ierarhic-specializat (ierarhic, economic, financiar, tehnic), care este determinat de volumul mare și de complexitatea activităților din întreprinderi, de specializarea activităților și compartimentelor funcționale ale întreprinderii, formează un sistem unitar de control, cele două tipuri având obiective generale comune.

Interesul pe care îl prezintă lucrarea lui Viorel Cornescu nu este doar teoretic. Prin investigarea organizării activității de control din cadrul întreprinderilor economice (pregătirea, organizarea și desfășurarea activității de control, metode și tehnici utilizate în exercitarea controlului, formarea cadrelor în domeniul controlului), prin prezentarea concluziilor unor cercetări concrete în acest domeniu, lucrarea doborândește și o utilitate practică evidentă. Interesul practic al lucrării este cu atât mai mare cu cât, în procesul consolidării autoconducerii muncitorești, numărul celor care participă la conducere este în continuă creștere. Pentru cei care fac parte din organele de conducere colectivă, cât și pentru cei specializați în diferite activități de control, lucrarea este un instrument teoretic și practic util, ce le permite o mai bună cunoaștere și conștientizare a responsabilităților și drepturilor ce le revin. Acestui interes al lucrării i se adaugă și posibilitatea sa de utilizare didactică în formarea tuturor categoriilor de specialitate care vor activa în cadrul întreprinderilor.

Viorel Cornescu aduce prin lucrarea sa o contribuție importantă la teoria controlului și a metodologiei de studiere a acestuia cât și, în general, la teoria organizării și conducerii vieții economice și sociale.

Ioan Mihăilescu

Raymond Boudon, *La place du désordre, critique des théories du changement social*, Paris, P.U.F., 1984

Format în apropierea lui Paul Lazarsfeld, printre ai cărui colaboratori s-a numărat, Raymond Boudon s-a orientat de la început spre dimensiunea epistemologică și metodologică a științelor sociale, insistând asupra aparatului matematic și a consistenței logice a discursului sociologic. Dintre lucrările mai importante care au precedat cartea pe care o prezentăm aici, trebuie menționate *L'inégalité des chances*, *La mobilité sociale dans les sociétés industrielles* (1973, 1977), *Effets pervers et ordre social* (1977, 1979) și *La logique du social* (1979, 1983). „Inegalitatea şanselor” propune o schemă ipotetică ce lua ca punct de plecare raționalitatea subiectivă a indivizilor, evidențiind diferența esențială între decizia individuală și efectul ei social (exemplul era constituit de strategiile existente pentru obținerea diplomelor universitare). Lucrarea următoare insistă pe aceeași direcție, a sociologiei ca „știință a interacțiunii”, prezentându-se totodată, ca un demers sistematizator și euristic: erau formulate patru paradigme ale interacțiunii în funcție de gradul de complexitate al fiecărei decizii individuale. Studiul „efectelor perverse” constituie începutul unei noi modalități de lucru pentru Raymond Boudon, continuat și în „Logica socialului”: expunerea sintetică a unor teorii și ipoteze, verificate logic și (in)validate, după felul cum se înscriu pe traiectoria propriei sale demonstrații. Impresia este aceea a unor comprimate de istoria sociologiei (și, în sens larg a științelor sociale), curățate de balastul retoric și de efectele secundare, neprevăzute de autorii scrierilor de referință. Dincolo de varietatea terminologiilor, există o unitate logică a tuturor acestora, servind ea însăși de model cercetătorului dispus să preia „învățămintele” acestor istorii.

Acceași metodă și aceleași principii constituie fundamentul recentei „critici a teoriilor schimbării sociale” întreprinse de Raymond Boudon. Este vorba în fond, și aici, de o mică „istorie”, a sociologiei postbelice, așa cum s-a impus această știință în timpul occidental al științelor sociale (perioada avută în vedere cuprinde studiul apărut între 1950 și 1980). Refacerea întregii demonstrații prezintă oarecare dificultate, dată fiind mulțimea teoriilor analizate în carte. Punctul de plecare îl constituie eșecul practic înregistrat, după Boudon, de toate aceste teorii în confruntarea cu înfățișarea actuală a realității sociale (schimbarea fusese preconizată de teoriile modernizării, ale mobilizării politice, ale dezvoltării socio-economice, ale schimbării culturale etc.). Sentimentul predominant al eșecului resimțit în prezent în sociologia occidentală se datorează în cea mai mare parte incapacității ei de a fi prevăzut „criza” actuală, criza societății provocând prin refracție și criza științei. Eșecul predicției a determinat o nelcredere profundă în posibilitățile de observare și enunțare a unei legități sociale, basculând cercetătorii dintr-o extremă (optimistă) în cealaltă (sceptică). Sociologia, care crezuse că poate să prevadă mersul istoriei, se vede dominată, „învisă” de aceasta din urmă, silită să-i cedeze și să-i accepte condițiile. Împotriva unei asemenea „abdicări” a sociologiei se ridică de la început Raymond Boudon, ținând să precizeze și, apoi, să demonstreze că de fapt „schimbarea socială” nu constituia decât un „avatar modern al istoriei” și un cal troian introdus de filozofia istoriei în tabăra sociologilor. Principala referință teoretic-epistemologică pentru socio-

logul francez este *Mizeria istoricismului*, a cunoscutului filozof al științei Karl Popper, unde teoriile cu privire la „schimbarea socială” sînt împărțite în „științifice” și „metafizice” după cum li se poate controla sau nu în mod riguros vitalitatea. Spre deosebire de Popper, care procedează la o critică strict kantiană a enunțurilor teoretice respective, Boudon apreciază diferențiat fiecare caz în parte, într-o manieră, să spunem, inductivă care îi permite ca, deși apropiat filozofului, să-și pună în evidență particularitățile distincte.

Deși avertizează în prefață că nu și-a propus „un bilanț sau un inventar al teoriilor schimbării sociale”, autorul formulează un tablou al acestora, în care sînt descrise cele „4–5 tipuri” la care pot fi reduse, însoțite de o serie de exemple, multe din ele momente de referință pentru istoria contemporană a sociologiei. Primul tip constă în demonstrarea existenței unor tendințe (*trends*) mai mult sau mai puțin generale și ireversibile: diviziunea muncii devine tot mai complexă; societățile moderne sînt supuse la o birocratie crescîndă; relațiile dintre indivizi sînt condamnate la impersonalizare etc. (p. 19). Pentru Boudon, „tendința” (*trend*) nu este decît un înlocuitor pentru mai vechea „lege istorică”, impus de influența crescîndă a statisticii asupra științelor sociale. În același tip se încadrează și enunțurile cu privire la existența unor „etape sau, la la Comte, „stări” (exemplu: W. W. Rostow, *Stages of growth*). Al doilea tip se referă la „legile condiționale” (dacă A, atunci B, în formă probabilistică: dacă A, atunci, — cel mai probabil — B). Exemplu: A. de Tocqueville, *L'Ancien Régime et la Révolution*, dar și legea celebră a lui Parsons cu privire la condiționarea „familiei nucleare” de către industrializare. Boudon constată aici o „ambiție de generalitate”, deoarece „spațiul de validitate” presupus depășește procesul bine determinat de la care s-a pornit (p. 23). O variantă importantă a acestui tip o constituie „legile structurale”, unde „A” din enunțul „dacă A, atunci B” descrie nu o variabilă unică, ci un sistem de variabile. Exemplu: teoriile neo-marxiste asupra: stabilității sau instabilității unui anumit sistem de raporturi de producție; tot aici autorul include toate teoriile, marxiste sau nu, ale dezvoltării economice sau politice. Cel de-al treilea tip se referă la forma schimbării, exemplul oferindu-l aici teoria lui Th. Kuhn cu privire la „Structura revoluțiilor științifice”, unde schema „știință normală—revoluție—(nouă) știință normală” evocă faimoasa triadă hegeliană. Al patrulea tip privește cauzele sau factorii schimbării. Este vorba de acel „primum mobile”, fie el de natură economică (forțele productive, raporturile de producție, progresul tehnic etc.), fie culturală („valorile”), considerat a sta la originea schimbării. Exemplul e oferit de celebra lucrare a lui Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, al cărei schematism simplist („antimaterialist”) i-ar fi asigurat, după Boudon, succesul, dar și de teoriile sociologice la modă în anii '60 și '70 conform cărora socializarea ar asigura nu numai transmiterea valorilor de la o generație la alta, ci și „reproducerea” (aluzie la Pierre Bourdieu, *La reproduction*, 1970) sau perenizarea „structurilor” sociale, adică a raporturilor de clasă (cf. p. 28–29).

Cîteva din capitolele următoare ale cărții „demonstrază” această tipologie, multiplicînd exemplele (Cap. III, Legile schimbării; prejudecata nomologică; IV, Structuri și schimbare; prejudecata structuralistă; V, Căutarea lui *primum mobile*: prejudecata ontologică). Altele clarifică poziția proprie a autorului (II, Acțiune individuală, efecte de agregare și schimbare socială; VI, Determinismul bine temperat, VII, Locul dezordinii). În fața eșecului înregistrat de teoriile respective, Raymond Boudon vede trei atitudini posibile; prima, de negare a semnificației acestui eșec (în acest caz întreaga discuție nu mai are sens): a doua, schimbarea nu poate fi endogenă, ci numai exogenă (istorică), poziție caracterizată drept *sceptică*, revenind, între alții, adeptilor „teoriei complexității” sau „sistemicii” (Edgar Morin); propria sa poziție, *relativistă* sau *critică* (în sens kantian), considerînd posibilă o teorie a schimbării sociale numai din perspectiva *sociologiei acțiunii*, așa cum a fost aceasta întemeiată de clasiicii sociologiei germane (Weber, Simmel), italiene (Pareto, Mosca) și americane (Parsons, Merton). Se înțelege că nu voi putea rezuma aici toate elementele demonstrației prin care „paradigma weberiană a acțiunii” este pusă la baza „teoriei” sau, mai exact, „modelului” sociologic al schimbării sociale enunțat de R. Boudon. Voi aminti doar că aceasta este rezultanta unui ansamblu de acțiuni individuale care au o funcție de adaptare, că presupune luarea în considerație a motivației personale, deci a subiectivității actorilor, pe care se întemeiază noțiunea fundamentală de „comprehensiune”. Totuși, pentru edificarea, fie și sumară, a cititorului, voi reproduce principalele date ale acestei paradigme (cf. p. 40): „Fie un fenomen social sau economic oarecare, M, care se încearcă a fi explicat. M trebuie să fie interpretat ca o funcție $M(m_i)$ a unui ansamblu de acțiuni individuale m_i . În ce privește acțiunile individuale m_i , ele sînt ele însele, în condiții și într-un mod care trebuie precizate, funcții $m_i(S_i)$ ale structurilor S_i a situației în care se află agenții sau actorii sociali. Funcția (în sens matematic) $m_i(S_i)$ trebuie să poată fi interpretată ca avînd pentru actorul i o funcție de adaptare la situația S_i . Weber ar fi spus că acțiunea m_i trebuie să fie *comprehensibilă*. Cît privește structura S_i , aceasta este o funcție $S_i(M')$ a unui ansamblu M' de date definite la un nivel macrosocial sau cel puțin la nivelul sistemului în interiorul căruia se dezvoltă fenomenul M. A-1 explica pe M_1 înseamnă pe scurt, după această paradigmă generală, a preciza termenii lui $M = M\{S(M')\}$, expresie care se poate scrie mai simplu $M = M\{SM'\}$. Verbal: fenomenul M este o funcție a acțiunilor m_i care depind de

situația S a actorului, această situație fiind ea însăși afectată de datele macrosociale M'. Această propoziție epistemologică esențială este adevărată oricare ar fi natura logică a lui M; ea este adevărată în particular cînd M descrie o schimbare sau absența unei schimbări, în general o informație sau un ansamblu de informații relative la evoluția unui sistem: $M_1, M_{1+1}, \dots, M_{1+k}$. Chiar dacă nu admitem postulatul individualismului metodologic adoptat de Raymond Boudon, exemplul de logică și etică profesională oferit de sociolog (ca să reproduc două elogii care i s-au mai adus) trebuie considerat în mod cel se poate de serios. Cei trei „demoni” care pîndesc cercetarea sociologică, cel al generalizării pripite, cel al determinismului abuziv și cel al „endogenismului” (cf. p. 182), sînt reali și circumspecții („determinismul bine temperat”) e în mod cert profitabilă. Ca de altfel întreaga lectură, atentă, a *Locului dezordinii*, prilej de introspecție pentru sociolog, indemn pentru mai multă ordine, în fond, în planurile și concluziile sale.

Mihai Dinu Gheorghiu

Subrata Ghatak, Ken Ingersent, *Agriculture and economic development*, Brighton, Sussex, Wheatsheaf Books Ltd, 1984

Situația agriculturii în țările în curs de dezvoltare a constituit în ultimii ani obiectul a numeroase analize și publicații. Majoritatea acestora au fost realizate la inițiativa organismelor specializate ale Organizației Națiunilor Unite sau de către cercetători universitari din țările capitaliste dezvoltate. Puține lucrări prezintă o analiză științifică complexă a situației agriculturii din țările slab dezvoltate și doar foarte puține nu sînt marcate de viziunea „nord-centristă” asupra lumii contemporane. În contrast cu aceste preocupări, o lucrare care procedează la o analiză riguroasă a rolului agriculturii în dezvoltarea economică a țărilor din „lumea a treia” prezintă un interes științific deosebit. O asemenea lucrare și-au propus să realizeze Subrata Ghatak și Ken Ingersent. Scopul lor este de a identifica obstacolele din calea dezvoltării agriculturii și de a examina critic politicile agricole capabile să asigure o dezvoltare mai rapidă.

Analiza întreprinsă de autori cuprinde mai multe planuri: structura și caracteristicile agriculturii în țările slab dezvoltate, rolul agriculturii în dezvoltarea economică, teoria rentei și conceptul de „surplus”, agricultura în modelele dezvoltării dualiste, eficiența utilizării resurselor și schimbările tehnice în agricultură, obstacolele instituționale în dezvoltarea agricolă, agricultura în comerțul internațional, planificarea, dezvoltările agricole.

Situația agriculturii în țările slab dezvoltate a devenit obiect de îngrijorare și preocupare la nivel internațional. Agricultura tradițională din aceste țări este aproape pretutindeni însoțită de sărăcie. După părerea autorilor, cauzele sărăciei constau în limitarea resurselor și în stagnarea tehnologică. În condițiile unei puternice presiuni demografice, a unui potențial agricol redus și a unei distribuții inechitabile a terenurilor, accesul la mijloacele de producție este extrem de dificil. Disponibilitățile în capital sînt reduse datorită posibilităților interne reduse de economisire și datorită deficiențelor structurale ale pieței capitalului. Comparativ cu țările dezvoltate, tehnicile de producție și echipamentul agricol sînt înapoiate, iar introducerea progresului tehnic este frînată de inadecvarea structurilor de producție, de deficiențele difuzării informației tehnologice și de riscurile adoptării acestor inovații.

Puținătatea suprafețelor agricole încurajează folosirea intensivă a forței de muncă în vederea obținerii unor recolte mari, dar productivitatea muncii este scăzută. Acest aspect, specific agriculturii tradiționale, este în prezent accentuat de stagnarea tehnologică. Slaba productivitate a muncii agricole atrage după sine un nivel scăzut al veniturilor.

Deficiențele structurale sînt agravate de tendința de redistribuire a terenurilor agricole în favoarea unei minorități de mari proprietari. Majoritatea gospodăriilor rurale posedă doar un mic lot de pămînt. Exploatarea micilor au posibilități reduse de acces la mijloacele care ar putea să le asigure creșterea (credite, mijloace tehnice). Această situație amplifică diferențele de productivitate și de venituri dintre exploatarea micilor și mari.

Condițiile naturale dificile fac nesigure producțiile agricole, mai ales la nivelul producătorului individual. Autosubsistența ruralilor este adesea periclitată. Dificultăți mari întîmpină și agricultorii care produc pentru piață, din cauza marilor fluctuații de prețuri. Sub presiunea dificultăților naturale, economice și sociale, majoritatea agricultorilor din țările slab dezvoltate sînt preocupați într-o măsură mai mare de securitatea lor alimentară, decît de creșterea producțiilor în vederea comercializării. Aceasta reprezintă o piedică serioasă în calea dezvoltării, întrucît creșterea părții comercializate din producția agricolă este o condiție esențială a diversificării sectoriale și, prin aceasta, a dezvoltării însăși.

Având în vedere faptul că majoritatea țărilor subdezvoltate dispun de puține resurse extraagricole care să le asigure dezvoltarea, agricultura constituie un sector esențial al economiilor acestor țări.

Dezvoltarea agricolă și creșterea surplusului de produse agricole (producțiile să fie excedentare în raport cu consumurile agriculturii) răspund unor nevoi sociale importante: asigură ameliorarea aprovizionării populației cu produse alimentare și a industriei cu materii prime, la prețuri relativ stabile; permit lărgirea pieței interne pentru produsele industriale prin creșterea puterii de cumpărare a populației rurale; facilitează transferurile intersectoriale de capitaluri necesare pentru dezvoltarea industrială; contribuie la intensificarea schimburilor economice internaționale.

Acești patru factori sînt interdependenți; reușitele sau eșecurile înregistrate cînd se acționează asupra unora dintre ei se răsfrîng și asupra celorlalți. Analizînd situația din mai multe țări slab dezvoltate, autorii demonstrează că dezvoltarea sectoarelor neagricole, nu este posibilă fără schimbări substanțiale la nivelul agriculturii. Întrucît situația țărilor slab dezvoltate este foarte diferită de la o zonă la alta, aceste schimbări vor fi și ele, în mod firesc, diferite.

Subrata Ghatak și Ken Ingersent consideră că transformarea agriculturii și dezvoltarea agricolă și rurală trebuie să includă mai multe direcții de acțiune:

a. O analiză științifică serioasă a situației țărilor slab dezvoltate și elaborarea unor modele de dezvoltare care să ia în considerare caracterul dual al economiilor acestor țări. Caracterul dual este dat de coexistența unui sector dezvoltat conectat cu sectorul industrial și a unui sector extins, dar subdezvoltat, care cuprinde agricultura neorganizată și ruralitatea.

b. Dezvoltarea cercetării agricole și promovarea schimbării tehnologice. Avînd în vedere suprafața agricolă redusă ce revine pe un locuitor, cercetarea ar trebui orientată cu precădere spre inovațiile biologice care permit extinderea suprafețelor agricole. Schimbarea tehnologică trebuie făcută cu prudență, insistînd pe tehnologii „adequate”, pentru a se evita consecințele negative ale implementării necritice a unor tehnologii produse în țările capitaliste dezvoltate și convenabile doar acestora. Autorii susțin că schimbările tehnologice care conduc la economisirea forței de muncă ar trebui amîinate pentru o perioadă ulterioară a dezvoltării, cînd forța de muncă va deveni rară.

c. Modificări structurale în agricultură. Aplicaerea unor reforme agrare „complexe” care să cuprindă pe lîngă redistribuirea pămîntului și măsuri în domeniul creditelor și piețelor. Întrucît în multe țări slab dezvoltate, densitatea populației este foarte mare, ar fi nerealist, afirmă autorii, să se considere reforma agrară ca o soluție absolută la eradicarea sărăciei rurale și a șomajului. Suprafețele agricole totale de care dispun unele țări sînt prea mici pentru a permite dotarea fiecărei gospodării rurale cu exploatarea de dimensiuni optime. Din acest motiv, reformele agrare vor trebui însoțite de schimbarea formelor de organizare a producției și de creșterea activităților în sectoarele neagricole.

d. Ameliorarea satisfacției nevoilor alimentare ale populației, eradicarea foametei, malnutriției și subnutriției. Acțiunile din acest domeniu trebuie să vizeze diminuarea ratei creșterii demografice, creșterea ofertei alimentare (prin creșterea producțiilor interne și/sau prin importuri), redistribuirea echitabilă a resurselor alimentare (elaborarea unor programe alimentare și a unor programe de educație nutrițională, subvenționarea prețurilor la produsele consumate îndeosebi de cei cu venituri scăzute, ajutor alimentar pentru persoanele cele mai grav afectate).

e. Intensificarea participării agriculturii la schimburile economice internaționale (liberalizarea schimburilor, înlăturarea obstacolelor din calea exporturilor de produse agroalimentare ale țărilor slab dezvoltate, asigurarea stabilității prețurilor).

f. Planificarea dezvoltării agricole și rurale. Aceasta ar putea contribui la stabilirea unor ritmuri optime de creștere economică, la alocarea optimă a resurselor, la îmbinarea intereselor pe termen scurt cu interesele pe termen lung, la asigurarea unui ritm înalt de creștere a nivelului de trai.

Lucrarea Subratei Ghatak și lui Ken Ingersent demonstrează în mod convingător că ameliorarea situației majorității populației care trăiește în țările în curs de dezvoltare depinde de progresul agriculturii. Demonstrația lor este cu atât mai interesantă cu cît este făcut, cu un aparat științific serios, în principal de pe pozițiile țărilor în curs de dezvoltare.

Ioan Mihăilescu

Helmut Felber, Terminology Manual, UNESCO și INFOTERM, Paris, 1984

Progresele cunoașterii, apariția unor noi domenii de cercetare, acumularea de teorii în cadrul domeniilor clasice, imensul număr (de ordinul milioanei) de aprecieri ale specialiștilor, de noi concepte specializate, amenințînd să depășească capacitățile de exprimare neambiguă

ale limbajelor specializate ridică numeroase probleme pentru comunicarea intra-, inter- și trans-disciplinară, comunicarea interlingvă, clasificarea și stocarea informației.

Apărută din necesitatea de a afla soluții unor astfel de probleme, *terminologia* — știință de graniță preocupată de reprezentarea conceptelor, uzul terminologic curent al diverselor discipline specializate, elaborarea de terminologii (sarcină, individuală a omului de știință, a comunităților științifice disciplinare, a institutelor de standardizare), elaborarea de glossare pe domenii și de principii generale ale utilizării terminologiei — deopotrivă impune colaborarea și se adresează specialiștilor diverselor discipline, documentariștilor, traducătorilor, lingviștilor interesați de limbajele specializate și, firește, nu în ultimul rând, terminologiștilor.

Srijinită de UNESCO, activitatea internațională în domeniul terminologiei este coordonată de Centrul Internațional de Informare pentru Terminologie (INFOTERM) cu sediul la Viena, care a organizat în primăvara acestui an cel de-al doilea simpozion dedicat cooperării internaționale în domeniul terminologiei.

Acesta este cadrul în care manualul de terminologie al profesorului Helmut Felber, actualul director al INFOTERM-ului, încearcă să ofere o perspectivă de ansamblu asupra stadiului actual și preocupărilor de perspectivă ale activității terminologice internaționale, ocupându-se atât de aspectul teoretic (teoria generală a terminologiei, principii și metode, relații cu alte discipline), dar mai ales de cel practic al problemei (aplicarea principiilor și metodelor, proiecte în domeniul terminologiei, documentarea și informarea pentru dezvoltarea cooperării internaționale în domeniul terminologiei).

Împărțit în șapte secțiuni, manualul debutează cu precizări terminologice și conceptuale privind problematica domeniului, natura și direcțiile specifice ale activității terminologice. Sint trecute în revistă principalele etape și rezultate ale activității terminologice desfășurate începând cu deceniul al treilea până în prezent, la nivel local și internațional.

Partea a doua este dedicată teoriei generale a terminologiei, teorie apărută la intersecția preocupărilor mai multor discipline (lingvistică, logică, ontologie, teoria comunicației, teoria informației, teoria clasificării, informatica) și oferind fundamentare științifică activității terminologice. Compararea teoriei generale a terminologiei cu fiecare din domeniile învecinate menționate pune în evidență particularitățile metodologice și zonele specifice de interes ale acestora, ca și dinamica interrelațiilor disciplinare în progresul cunoașterii.

Partea a treia — principiile terminologiei — privește printre altele analiza conceptuală, realizarea sistemelor de concepte (clasificări), descrierea conceptelor (definirea), relația de desemnare (termen-concept), inovația terminologică, relațiile terminologice intra- și interlingve. Considerațiile care privesc conceptele sint general valabile, cele referitoare la termeni sint aplicabile numai limbilor indo-europene, iar în unele cazuri numai limbii engleze, făcând necesare completări specifice pentru alte limbi.

Acest al treilea capitol, care constituie de altfel (alături de următorul) partea cea mai substanțială a manualului, pune în lumină aspecte concrete ale dinamicii relațiilor interdisciplinare și ilustrează modul în care terminologia folosește specific dezvoltări ale altor discipline. Noțiunile de „intension” și „extension” folosite cu referire la concepte sint cele ale logicii, nu cele ale lingvisticii, diferențind așadar „ansamblul de caracteristici ale unui concept” de „ansamblu de concepte situate la același nivel de abstractizare” (elemente ale unei clase, sau specii ale unui gen). Distincția lingvistică, care privește denotația și conotația, nu ar fi avut relevanță terminologică, având în vedere că termenii (spre deosebire de cuvintele uzului curent) sint entități lingvistice unidimensionale, exclusiv denotative. Dar determinarea caracteristicilor, în scopul delimitării și clasificării conceptelor, ar putea beneficia din plin de metodologia lingvistică, în speță a semanticii structuraliste (teoria câmpurilor semantice și analiza componențială a semnificației) cu atât mai mult cu cît „cîmpurile” de concepte ale unei discipline formează un sistem perfect structural (sau structural).

Particularitățile demersului terminologic, care pornește întotdeauna de la concept și nu de la termen, sint prezente și în identificarea criteriilor compunerii elementelor lexicale cu tipurile de asociații dintre concepte, sau în modificarea distincțiilor lexicologice privind formele lexicale contrase sau abreviate (formelor contrase, fără a mai fi diferențiate, li se dă numele generic de abrevieri, utilizînd pentru ceea ce lexicologia numește abrevieri termenul de „initialisms” și înlocuînd într-o a treia categorie, cea a acronimelor compusei alcătuită din elemente contrase).

Partea a patra — metode terminologice — se referă la înregistrarea datelor terminologice (termeni) în scopul realizării de descrieri conceptuale exacte și al stabilirii relațiilor interconceptuale în cadrul sistemelor de concepte. Datele terminologice însoțite de date suplimentare privind sursele, simbolurile lingvistice, data înregistrării etc., constituie informația terminografică. Ansamblul datelor terminografice înregistrate pe un suport de orice natură (fise, microfise, benzi magnetice, discuri, filme etc.) constituie înregistrarea terminologică. Sint abordate în special probleme privind selectarea datelor terminografice, prezentarea și ordonarea rubricilor vocabulelor specializate sau tezaurelor documentare, relevante atât pentru terminografia descriptivă cît și pentru cea normativă.

Partea a cincea — proiecte terminologice — se ocupă de cercetarea terminologică concretă, abordând probleme ale proiectării, pregătirii și implementării, specifice diverselor etape ale unui proiect. Autorul își propune o viitoare extindere a acestui capitol pe baza experienței programelor TermNet (programe de cooperare în domeniul terminologiei inițiate de Infoterm).

Partea a șasea — documentarea în domeniul terminologiei — prezintă aspecte specifice ale activității de documentare în cadrul programelor TermNet, iar partea a șaptea conține o amplă bibliografie sistematizată.

Semnalăm manualul profesorului Felber drept un foarte util material informativ și instrument de lucru, rod al sintezei eforturilor ample și încununate de succes desfășurate în ultimul deceniu și jumătate de școală vineză de terminologie, atît în planul activității terminologice propriu-zise, cît și în cel al organizării și coordonării activității terminologice internaționale.

Daniela Rusu